

QISHLOQ XO'JALIGIDAGI INVESTITSIYA JARAYONI

Zaripov Azamat Djurayevich

Guliston davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida o'qituvchi, mustaqil tadqiqotchi,
Guliston, O'zbekiston, zaripovazamat461@gmail.com, tel:+998930431275,

Anvarov Sodiqjon Shuxratjon o'g'li

Shamsiddinov Asadbek Alisher o'g'li

talabalar Menejment yo'nalishi 74-23 guruh.

tel : +998 91 665 93 11, +998 88 866 05 75.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11206858>

Annotatsiya. Maqolada qishloq xo'jaligida takror ishlab chiqarish jarayoniga mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmini oshirishda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xarid qilish va sotishda bozor tamoyillarini keng joriy etish, sifat nazorati infratuzilmasini rivojlantirish, eksportni rag'batlantirish, maqsadli xalqaro bozorlarda raqobatbardosh, yuqori qo'shilgan qiymatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarishni nazarda tutuvchi qulay agrobiznes muhitini va qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish va qishloq xo'jaligida qo'llanilishini asoslaydi.

Tayanch so'zlar: qishloq xo'jaligi, modernizatsiyalash, diversifikatsiya qilish investisiya jarayoni, kapital qo'yilmalar, ishlab chiqarish, oziq-ovqat ta'minoti, moliyalashtirish usullari, oziq-ovqat xavfsizligi.

PROCESS OF INVESTMENT IN AGRICULTURE

Abstract. In the article, the wide implementation of market principles in the purchase and sale of agricultural products, the development of quality control infrastructure, the promotion of exports, competitive, high-value-added agriculture in the target international markets It justifies the creation of an enabling agribusiness environment and value-added chain for the production of food and agricultural commodities, and its application in agriculture.

Key words: agriculture, modernization, diversification investment process, capital investments, production, food supply, financing methods, food security.

ПРОЦЕСС ИНВЕСТИЦИЙ В СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

Аннотация. В статье широкое внедрение рыночных принципов в купле-продаже сельскохозяйственной продукции, развитие инфраструктуры контроля качества, продвижение экспорта, конкурентоспособной продукции с высокой добавленной стоимостью на целевые международные рынки лежат в основе создания благоприятных условий. Агробизнес-среда и цепочка создания стоимости для производства сельскохозяйственной и пищевой продукции с добавленной стоимостью и ее применения в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: сельское хозяйство, модернизация, диверсификационный инвестиционный процесс, капитальные вложения, производство, продовольственное обеспечение, методы финансирования, продовольственная безопасность.

Kirish (Introduction)

Qishloq xo'jaligi sohasi davlat taraqqiyotida, mamlakatdagi ijtimoiy va ijtimoiy jarayonlarning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega, chunki oziq-ovqat xavfsizligi

millat kelajagini belgilovchi eng muhim omil hisoblanadi. Agrosanoat majmui rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtirish muhim eksport yo'nalishiga aylanib bormoqda, bu esa katta milliy daromad olish, shuningdek, tarmoq infratuzilmasini rivojlantirish, qo'llaniladigan boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish imkonini beradi.

Investitsiyalarni va investitsiya faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash bo'yicha imtiyoz hamda preferensiyalar berish, Investitsiyalarni va investitsiya faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash uchun qo'llaniladigan imtiyoz hamda preferensiyalar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

davlat mulki bo'lgan obyektlarni yoki ularga bo'lgan mulkiy huquqlarni imtiyozli yoki nolga teng xarid qiymati bo'yicha investorga berish;

solliqlar va to'lovlar bo'yicha imtiyozlar berish;

Investitsiya loyihasini amalga oshirish uchun investor tomonidan olinadigan kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini subsidiyalash. Imtiyozlar va preferensiyalar quyidagilarga qarab beriladi:

investitsiyalar hajmiga;

investitsiya loyihasi amalga oshiriladigan joyning shart-sharoitlariga;

kutilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy samaraga va yangi ish o'rinlarini yaratishga;

investitsiya loyihalari amalga oshirish sohalari va tarmoqlariga.

Solliqlar va to'lovlar bo'yicha imtiyozlar qonunda belgilangan tartibda beriladi.[1]

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'ziga xosligi qishloq xo'jaligidagi ishlab chiqarish-iqtisodiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlariga ega ekanligini ta'kidlash imkonini beradi.

Bu xususiyatlar sanoatning konservatizmida, erning asosiy ishlab chiqarish vositasi sifatida belgilanishida, demak, jamiyat taraqqiyotining o'ziga xos sharoitlarida shakllanadigan er munosabatlarining mavjudligida namoyon bo'ladi. Bu holat ilmiy jamoatchilikni qishloq xo'jaligidagi ishlab chiqarish-iqtisodiy munosabatlarni milliy iqtisodiyotdagi o'ziga xos kategoriya sifatida ko'rib chiqishga undaydi.

O'zbekiston qishloq xo'jaligi sohasida fermer xo'jaliklarida mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga qaratilgan tarmoq dasturlarini ishlab chiqish orqali davlat xarajatlari samaradorligini oshirish va bosqichma-bosqich qayta taqsimlash, mamlakatimizda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashga innovatsion texnologiyani joriy qilish, fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Qishloq xo'jaligida va oziq-ovqat tarmog'ini modernizatsiyalash, diversifikatsiya qilish va barqaror o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun xususiy investitsiya kapitali oqimini ko'paytirishni nazarda tutuvchi sohada davlat ishtirokini kamaytirish va investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish mexanizmlarini joriy qilish bilan birga, er va suv resurslari, o'rmon fondidan oqilona foydalanishni nazarda tutuvchi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish tizimini takomillashtirilmoqda.[2]

Tadqiqotning asosiy maqsadi - qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qiluvchi va o'sishiga to'siq qiluvchi asosiy omillarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari - rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligiga qo'yilgan investitsiyalar darajasini solishtirish; investorlarni jalb qiluvchi omillarni aniqlash;

qishloq xo'jaligiga investitsiyalar va hosildorlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish; qishloq xo'jaligiga xorijiy investitsiyalarning salbiy oqibatlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning yangiligi - mahalliy va xorijiy investorlar uchun qishloq xo'jaligining investitsion jozibadorligini aniqlash hamda qishloq xo'jaligiga keng ko'lamli investitsiyalarning salbiy oqibatlarining oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishdan iborat.

Tadqiqotning ishchi farazi shundan iboratki, qishloq xo'jaligidagi investisiya jarayonlari ularni o'rganishni taqozo etadi.

O'zbekiston qishloq xo'jaligida ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulotning qariyb 50 foizi chorvachilik hissasiga to'g'ri keladi. Mamlakatdagi yangi loyihalarni samarali amalga oshirish so'nggi 30 yil ichida chorvachilik mahsulotlari yetishtirish ko'paydi, biroq bu sohada ishlab chiqarish unumdorligi Rossiya, Turkiya, Qozog'iston kabi boshqa davlatlarga nisbatan hamon past. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar hali ham hayvonlardan olingan tegishli oziq-ovqat mahsulotlariga ichki talabni qondira olmayapti. Prognozlariga ko'ra, 2035-yilga borib, agar keyingi o'zgarishlar amalga oshirilmasa, mamlakat sut va go'sht ishlab chiqarish ichki ehtiyojning mos ravishda atigi 59 va 52 foizini qondiradi.

Tahlil va natijalar. Hozirgi vaqtda past va o'rta daromadli mamlakatlar qishloq xo'jaligiga yuqori daromadli mamlakatlar kabi deyarli sarmoya kiritmoqda, bu har ikki guruh mamlakatlarida taxminan 190 milliard AQSh dollari. 1991-2014 yillarda qishloq xo'jaligiga investitsiyalar har xil sur'atlarda bo'lsa-da, barcha mamlakat guruhlarida o'sdi. Yuqori daromadli mamlakatlarda investitsiyalar taxminan 120 milliarddan 190 milliard AQSH dollariga oshdi, o'rtacha yillik o'sish sur'ati taxminan 2%. bo'ldi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi 1945 yilda tashkil topgan bo'lib, xalqaro valyuta tizimining rivojlanishini hamda 189 ta a'zo mamlakatning iqtisodiy va moliyaviy siyosatini qo'llab-quvvatlaydi. Xalqaro valyuta fondi to'lov balansining joriy yoki potensial qiyinchiliklariga duch kelayotgan a'zo davlatlar xalqaro zaxiralarini tiklashga, milliy valyutalarini barqarorlashtirishga va kuchli iqtisodiy o'sish uchun sharoitlarni tiklashga muammolarni bartaraf etadi. Jahon banki guruhi vazifalari kengayishi bilan turli vaqtda tashkil etilgan va funksional, tashkiliy va hududiy jihatdan birlashgan besh tashkilotni o'z ichiga oladi, jumladan: *Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki (XTTB)*; *Xalqaro rivojlanish assosiasiyasi (XRA)*; *Xalqaro moliya korporatsiyasi (XMK)*; *Investitsiyalarni kafolatlash bo'yicha ko'p tarmoqli agentlik (IKKA)*; *Investitsiyaviy nizolarni hal qilish xalqaro markazi (INHXM)*. 1977 yilda tashkil etilgan Xalqaro qishloq xo'jaligini rivojlantirish jamg'armasining (XQXRJ) asosiy maqsadi rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat ishlab chiqarishni ko'paytirish va kam ta'minlanganlarning ovqatlanish holatini yaxshilash uchun moliyaviy resurslarni jalb qilishdan iboratdir. Jamg'arma kam ta'minlangan qishloq uy xo'jaliklarining ovqatlanishini yaxshilash, qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish va daromadlarni ko'paytirishga sharoit yaratish maqsadida mablag'larni safarbar qiladi.

Investitsiyaviy loyihalar turlari: 1. Mavjud tadbirkorlik faoliyati miqyoslarini o'zgartirmasdan, jismoniy eskirgan uskunalarni almashtirish. 2. Joriy ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish maqsadida uskunalarni almashtirish (ma'naviy eskirish). 3. Mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirish yoki xizmat ko'rsatish bozorini kengaytirish. 4. Yangi mahsulotlar ishlab chiqarish maqsadida korxonani kengaytirish. 5. Ekologik yuklamaga ega bo'lgan loyihalar. 6. Qaror qabul qilish mas'uliyati borasida muhim bo'lgan boshqa turdagi loyihalar. Investitsiya

loyihalarini moliyalashtirish turli usullar bilan amalga oshiriladi: - aksiyadorlik investitsiyalash; - byudjetdan investitsiyalash; - lizing; - qarz majburiyatlari hisobidan banklar kreditlari, yuridik hamda jismoniy shaxslar majburiyatlari evaziga moliyalashtirish; - ipoteka (ko'chmas mulkni garovga qo'yish) asosida olib boriladi.[3]

Sirdaryo viloyatining iqtisodiyot tarmoqlariga investitsiyalarning kiritilishi (mln.so'm)

yillar	Jami iqtisodiyot tarmoqlariga kiritilgan investitsiyalar	shundan qishloq xo'jaligiga kiritilgan investitsiyalar	Jami kiritilgan investitsiyaga nisbatan foizda
1	2	3	4
2016	1 322 919,20	438 971,90	33,2
2017	1 628 014,00	372 320,20	22,9
2018	2 699 259,20	635 997,50	23,6
2019	5 869 120,90	803 961,00	13,7
2020	7 191 888,60	1 151 718,50	16,0
2021	8 051 843,40	762 208,90	9,5
2022	12 338 573,90	714 852,50	5,8
	39 101 619,20	4 880 030,50	12,5

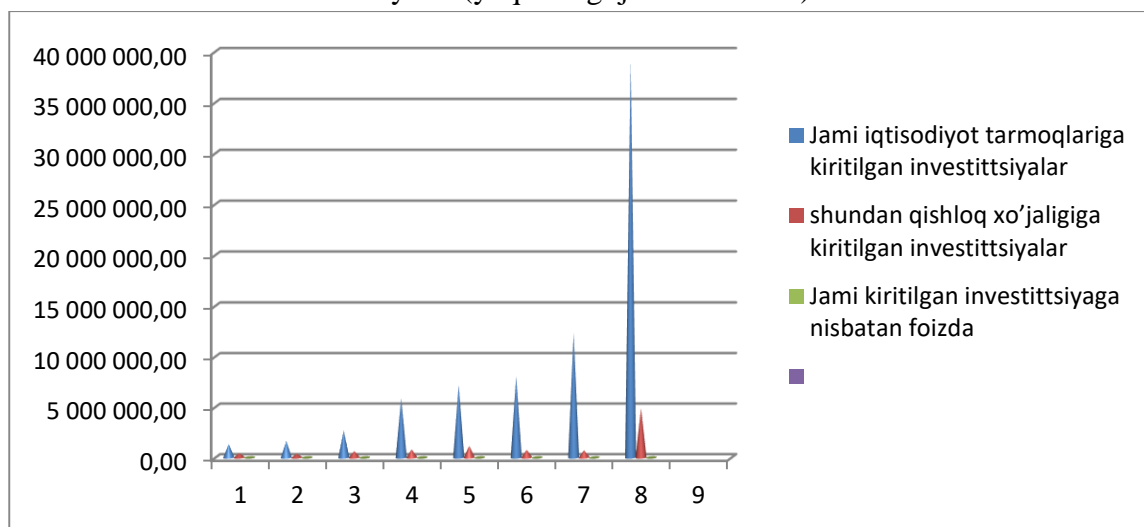
Manba. Muallif ishlanmasi.

Qishloq xo'jaligida mehnat ob'ektlari er, shuningdek, tirik organizmlar bo'lgan o'simliklar va hayvonlar bilan ifodalanadi. Er ikki tomonlama xususiyatga ega. Ishlab chiqarish jarayonida er ishchi kuchi va mehnat vositalarining ta'siriga duchor bo'ladi, shuning uchun u mehnat ob'ekti sifatida harakat qiladi. Biroq, klassik versiyada er ishlab chiqarish vositasi sifatida qaraladi.

Ishlab chiqarish vositalari ishlab chiqaruvchi kuchlarning tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, mashina va jihozlar, bino va inshootlar, turli xil texnik vositalar, er va boshqalar bilan ifodalanadi.

Texnik vositalarning rivojlanish darajasi barcha ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishini oldindan belgilab beradi va mehnat unumdorligi ko'rsatkichiga to'g'ridan-to'g'ri proporsionaldir.[4]

Jami iqtisodiyot tarmoqlariga kiritilgan investitsiyalardagi qishloq xo'jaligiga kiritilgan investitsiyalar (yuqoridagi jadval asosida)

Manba. Muallif ishlanmasi.

Bunday sharoitda eski va yangi tizimlarga xos ishlab chiqarish munosabatlari amal qilishi mumkin. 20-asr oxiri va 21-asr boshlarida mahalliy qishloq xo'jaligi sanoati o'tish davrida bo'lib, zamonaviy ishlab chiqarish munosabatlarida bir vaqtning o'zida sotsialistik va kapitalistik tizim elementlari mavjudligini kuzatishimiz mumkin edi. Bu holat o'tish davrida ishlab chiqarish munosabatlarining shakllanishida chalkashliklarni keltirib chiqardi.[5]

Ishlab chiqarish munosabatlari tizimida ayrim iqtisodchilar ishlab chiqarishni tashkil etish jarayonida vujudga keladigan tashkiliy-iqtisodiy munosabatlarni ajratib ko'rsatadilar.[6] Bu munosabatlarni ishlab chiqarishning ma'lum bir usuli yoki turmush tarzi bilan bog'lab bo'lmaydi.

Tashkilotning asosiy vazifasi ishlab chiqaruvchi kuch elementlari o'rtasida eng oqilona nisbatlarni o'rnatishdir. Tashkiliy-iqtisodiy munosabatlar ishlab chiqaruvchi kuchlarni tashkil etuvchi ishlab chiqarish omillari o'rtasidagi munosabatlarning xarakterini aks ettiradi.

O'zbekistonda chorvachilikni rivojlantirish mamlakatda mahsuldor, raqobatbardosh, inklyuziv va iqlim sharoitiga chidamli chorvachilik sektorini yaratishga yordam beradi, deyiladi Jahon banki bayonotida.

Jahon banki loyihami amalga oshirish uchun texnik ko'mak, ilg'or xalqaro bilim va tajriba, shuningdek, 240 million AQSH dollari miqdorida mablag' ajratadi. Moliyalashtirish Xalqaro Taraqqiyot Assotsiatsiyasining (IDA) 150 million AQSh dollari miqdoridagi imtiyozli kreditini (to'lash muddati 30 yil, shu jumladan 5 yillik imtiyozli davr bilan), shuningdek, Xalqaro tiklanish va tiklanish bankining past foizli kreditini o'z ichiga oladi. Rivojlanish (XTTB) 90 million dollar (to'lov muddati 24,5 yil, shu jumladan 4,5 yil imtiyozli davr bilan). IDA va XTTB Jahon banki guruhining a'zolaridir.

“Yangi loyiha hukumatga 2022-2026 yillarda O'zbekistonda chorvachilik va uning tarmoqlarini rivojlantirish dasturini amalga oshirishga yordam beradi. Bu sohada mahsulot yetishtirish, mahsuldorlik va daromadni oshirish, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning bozorlar, texnologiyalar va moliyalashtirish manbalariga kirishini yaxshilash, chorvachilikning ekologik toza va iqlimga chidamli qiymat zanjirlarini yaratish, oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilashga qaratilgan”, — dedi Marko Mantovanelli Jahon bankining O'zbekistondagi vakolatxonasi.

Loyiha yo'nalishlari

Ushbu maqsadlarga erishish uchun loyiha quyidagi tadbirlarni amalga oshirishga yordam beradi:

1) chorvachilik sohasida davlat xizmatlarini rivojlantirishga investitsiyalar. Ushbu yo'nalishdagi loyiha faoliyati mahalliy chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning mahsuldorligini, raqobatbardoshligini, inklyuzivligini (ayniqsa, fermer va ayollar o'rtasida) hamda iqlim o'zgarishiga chidamliligini oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida tegishli davlat organlari faoliyatini va qonun hujjatlarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi.

Loyiha Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo'mitasining boshqaruv salohiyatini, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, milliy veterinariya axborot tizimini yaratish, laboratoriya infratuzilmasini yaxshilash, shuningdek, Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo'mitasi xodimlarining malakasini oshirishga ko'maklashiladi.

Loyiha butun mamlakat bo'ylab chorvachilik sohasida axborot-maslahat markazlarini rivojlantirish, chorvachilik ishlab chiqaruvchilariga turli xizmatlar, jumladan veterinariya xizmatlarini ko'rsatish, hayvonlar zotini yaxshilash, iqlim o'zgarishi oqibatlariga moslashishga ko'maklashadi.

Loyiha, shuningdek, butun mamlakat bo'ylab chorvachilik bo'yicha tadqiqotlar va innovatsiyalar bilan shug'ullanuvchi davlat organlari salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, mazkur muassasalar xodimlarining malakasini oshirish, infratuzilmasini yaxshilash choralari ko'riladi.

2) bozor va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishga, shuningdek, chorvachilik mahsulotlari bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishga investitsiyalar. Chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida ularning ehtiyojlari uchun yangi bozor va ishlab chiqarish ob'ektlarini qurish va mavjudlarini rekonstruksiya qilish rejalashtirilgan.

Loyiha aholi salomatligini muhofaza qilish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash maqsadida xorijdan hayvonlar va chorvachilik mahsulotlari importi ustidan nazoratni yaxshilashga yordam beradi. Bundan tashqari, hayvonlarni identifikatsiyalash, sertifikatlashtirish va kelib chiqishini aniqlashning milliy tizimini ishlab chiqish va foydalanishga topshirish choralari ko'riladi.

3) Barqaror va iqlimga chidamli chorvachilik qiymat zanjirlariga sarmoya kiriting. Ushbu yo'nalishdagi loyiha faoliyati chorvachilik ishlab chiqaruvchilarining moliyalashtirish manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Xususan, vakolatli mahalliy tijorat banklari ularga soddalashtirilgan tartibda kredit mablag'larini taqdim etishlari mumkin bo'ladi.

Ushbu mablag'lar barqaror chorvachilik biznesini rivojlantirish, o'simliklar mahsuldorligini oshirish va iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish uchun texnologiyalarni sotib olishga investitsiya qilinishi mumkin. Ikkinchisi chorvachilik ishlab chiqaruvchilariga issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonlarida tabiiy va energiya resurslaridan yanada samarali foydalanish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Shunday qilib, biz quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin - mamlakat go'sht va sut ishlab chiqarish, taraqqiyotiga to'g'ridan-to'g'ri sarmoya jalb etish orqali barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda investitsiyalar asosida amalga oshiriladi.

Bir narsa aniq – investitsiyalar qishloqlarning iqtisodiy salohiyatini ko'paytiruvchi, yangilaydigan va yuksaltiruvchi kapital tashkil etuvchi shakllarga aylanishi kerak. Qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qiluvchi va o'sishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillarni, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligiga qo'yilgan investitsiyalar darajasini solishtirish; investorlarni jalb qiluvchi omillarni aniqlash; qishloq xo'jaligiga investitsiyalar va hosildorlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish; qishloq xo'jaligiga xorijiy investitsiyalarning salbiy oqibatlarini aniqlash mahalliy va xorijiy investorlar uchun qishloq xo'jaligining investitsion jozibadorligini aniqlash hamda qishloq xo'jaligiga keng ko'lamlı investitsiyalarning salbiy oqibatlarining oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishdan iborat.

REFERENCES

1. Investitsiya va investitsiya faoliyati to'g'risida O'RQ -598 25.12.2019-yil.lex.uz.
2. O'zbekiston respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 23.10.2019 yildagi PF – 5853-son.
3. “Qishloq xo'jaligida investitsion jarayonlarni boshqarish” o'quv uslubiy majmua Samarqand 2021 yil.
4. Макконнелл, Р. Экономикс / Р. Макконнелл, Л. Брю. – М., Рес- публика, 1992. – 939 с.
5. Арутюнян, Ф.Г. Производственные отношения и интересы в коллективных сельхозпредприятиях / Ф.Г. Арутюнян. – М.: Изд-во ГУП «Агро- пресс», 2003. – 361 с
6. Михелев, А.В. Производственно-экономические отношения в сельском хозяйстве: монография / А.В. Михелев. – Воронеж, 2000. – 216 с.